

ҚАСДДАН ОДАМ ЎЛДИРИШ ЖИНОЯТЛАРИ ПРОФИЛАКТИКАСИДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН АМАЛГА ОШИРИЛАДИГАН ТАШКИЛИЙ АСОСЛАРИ

Закирова Адина Гулямовна

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги

Академияси профессори, ю.ф.д., профессор

DOI: 10.5281/zenodo.22724907

ABSTRACT: Мақолада қасддан одам ўлдириш жиноятлари профилактикасида ички ишлар органлари томонидан амалга ошириладиган ташкилий асослари хусусида фикр юритилиб, жамият ижтимоий ҳаётида мазкур фаолиятни янада самарали ташкил этишга оид таклиф ҳамда тавсиялар илгари сурилган.

Keywords: қасддан одам ўлдириш, жиноят, профилактика, ички ишлар органлари, ташкилий асос

Юртимизда шахс ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳамда уларнинг мулкани содир этилиши мумкин бўлган ҳуқуқбузарликлардан ҳимоя қилиш, шунингдек, жамият ижтимоий ҳаётида жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлашда тегишли тизим фаолияти йўлга қўйилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим аҳамият касб этади.

Таъкидлаш лозимки, бугунги дунёдаги глобаллашув даврида мамлакатимизда ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, улар томонидан жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш муҳим аҳамият касб этади ва ушбу қайд этилган вазифаларга мувофиқ мамлакатимиз ижтимоий ҳаётида ҳуқуқбузарликларни, хусусан, қасддан одам ўлдириш жинояти содир этилишининг олдини олиш мақсадида, ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси чора-тадбирларини Ички ишлар вазирлиги ва унинг ҳудудий бош бошқарма, бошқарма ва бўлимлари томонидан фаолиятининг қонунийлик принципларига биноан тезкор ва махсус профилактик тадбирлар доирасида амалга оширишлари ўзининг ижобий натижасини беради.

Шу ўринда қайд этиш ўринлики, республикаимиз ҳудудида содир этиладиган қасддан одам ўлдириш жиноятларининг сабаблари ва уларни содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита

амалга оширувчи органлар ва муассасалар билан ҳамкорликда, тегишли тартибда ишлаб чиқилган махсус режа, дастурлар ва бошқа бошқарув қарорлари асосида амалга оширишлари мақсадга мувофиқдир.

Қасддан одам ўлдириш жиноятларининг якка тартибдаги профилактикаси бўйича ички ишлар органларининг фаолияти Ўзбекистон Республикасининг Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида¹ги Қонунининг 5-боби талаблари асосида, жумладан, маъмурий ҳудудда ғайриижтимоий хулқ-атворли, қасддан одам ўлдириш жиноятини содир этишга мойил бўлган ва шундай турдаги жиноят содир этган шахсларнинг ҳисобини юритиш, тарбиявий таъсир кўрсатиш орқали уларни ахлоқан тузатиш, уларда ижтимоий ҳаётга мос хулқ-атвор ва турмуш тарзини шакллантириш, шунингдек, ушбу турдаги жиноятдан жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахсларнинг қасддан одам ўлдириш жиноятлари қурбонига айланиш хавфи мавжудлиги, ушбу жиноятнинг сабаблари ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар, уни содир этиш усули ва шакли тўғрисида индивидуал равишда хабардор қилиш, уларни огоҳликка, ҳушёрликка чақириш ҳамда уларнинг хавфсизлигини таъминлаш мақсадида амалга оширилади.

Шунингдек, қасддан одам ўлдириш жиноятларининг виктимнологик профилактикаси ҳам ички ишлар органлари томонидан Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар

¹ Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги

Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://Lex.uz>.

профилактикаси тўғрисида”²ги Қонунининг 6-боби талаблари асосида амалга оширади. Жумладан, улар маъмурий ҳудудларда фуқаролар ёки муайян шахсларнинг қасддан одам ўлдириш жиноятидан жабрланиш эҳтимолини камайтириш мақсадида ушбу турдаги жиноятларнинг содир этилишида жабрланувчиларнинг тутган ўрни ҳамда жабрланишининг сабаблари ва бунга имкон берган шарт-шароитларни аниқлайдилар ҳамда бартараф этадилар. Шунингдек, аҳолига ва унинг алоҳида тоифаларига жабрланиш хавфини туғдираётган омиллар, қасддан одам ўлдириш ва бошқа турдаги ҳуқуқбузарликлар ҳамда хавфсизлик қоидаларига риоя этишга қаратилган тарғибот-ташвиқот ишларини ташкил этадилар.

Таъкидлаш лозимки, маҳаллий урф-одат анъаналаримизда низоли вазиятларни олдини олиш ва ҳал этишда жамоатчилик ёрдамидан фойдаланиш амалиёти кенг тарқалганлиги, хусусан, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари бўлмиш маҳалла институтининг ўрни катта аҳамият касб этиши айни ҳақиқатдир. Шу билан бирга, оилавий низолар ва бошқа ҳар қандай низоли вазиятларда биринчи галда кенг жамоатчилик фаолиятини жиноятлар ва умуман ҳар қандай ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга йўналтириш катта аҳамиятга эга. Хусусан, бу борада Ўзбекистон халқининг асрлар давомида шаклланиб келган маҳаллий ўзини ўзи бошқариш тизими таяниш ва биз кўриб чиқаётган ҳуқуқбузарликларни олдини олишда ундан самарали фойдаланишимиз мақсадга мувофиқдир.

Шунингдек, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш тизими ёрдамидан нафақат бу мақсадда, балки, бошқа ижтимоий муаммоларни ҳал этишда ҳам унумли фойдаланиш лозим. Сабаби, бугунги кунда мамлакатимиз давлат бошқарувини ташкил этиш ишларида кенг жамоатчиликни жалб этишнинг ўзини ўзи бошқариш тизими орқали амалга оширилишига алоҳида эътибор қаратилаётганлиги айни ҳақиқатдир. Хусусан, ўзини ўзи бошқариш тизими иш самарадорлигини оширишнинг яна бир муҳим жиҳати улар фаолиятини тўғри ташкил этишдир. Шу билан бирга, профилактик таъсирга мухтож шахсларни аҳолининг турли қатламлари орасидан яшаш жойи бўйича аниқлаш ва улар билан зарур ижтимоий-тарбиявий ишларни юритиш маҳалла фуқаролар йиғинлари орқали самарали амалга оширилади. Бошқача айтганда, вояга етмаганлар, аёллар, оила ва турмуш муаммоларини фуқароларнинг яшаш жойларида ҳал этиш имкониятлари юртимиз ижтимоий ҳаётида мавжуд.

Қайд этиш лозимки, оила-турмуш шароитида юзага келадиган низоларнинг аксариятига мастлик ҳолатлари сабаб бўлиши айни ҳақиқатдир. Шунингдек, жабрланувчиларнинг маст бўлиши ҳам кўп ҳолларда жиноий тажовузларга шароит яратади. Шу сабабли, жамиятда ичкиликбозлик ва

гиёҳвандлик каби иллатларни ўз вақтида тўхтатиш жуда кўп ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга замин яратади. Хусусан, криминология нуқтаи-назардан, ичкиликбозлик ва гиёҳвандликнинг олдини олиш муаммоси алоҳида тадқиқ этилади. Лекин, биз сўз юритаётган жиноятларнинг олдини олиш билан боғлиқ ҳолатларда ушбу муаммо ҳам алоҳида эътиборга моликлиги учун бу иллатларнинг айрим хусусиятларига эътиборни қаратиш лозим.

Жумладан, низоли вазиятларнинг юзага келишида сурункали алкоғолизм, гиёҳвандлик каби иллатларга дучор бўлган шахсларнинг тажовузорлик хусусиятларини намоён этишига алоҳида ва ўз вақтида эътибор қаратилмаслиги профилактика ишларининг самарадорлигини камайтиради. Шу сабабли, бу каби касалликка чалинган шахсларни ўз вақтида аниқлаш ва даволанишини таъминлаш лозим. Ушбу шахслар амбулатория шароитида даволанаётган бўлсалар ҳам, уларни назоратдан четда қолдирмаслик лозим. Хусусан, ушбу турдаги жиноятларни олдини олишда шахсларнинг маст ҳолатда бўлишларини олдини олиш ва жиноий хатти-ҳаракатлар содир этишига йўл қўймаслик керак. Одатда, аҳоли яшаш жойларида, хонадонларда ичкилик ичиш оқибатида шахсда тажовузорлик вужудга келади. Бу эса, жиддий фожиаларга олиб келиши мумкин. Шунинг учун ички ишлар органлари шахснинг мастлиги ва тажовузорлиги тўғрисида хабар олган заҳоти тезда зарур чораларни кўрмоғи лозим. Шу билан бирга, ичкиликбозлик ва гиёҳвандликнинг олдини олишда фуқаролар ўртасида яқка тартибдаги профилактика ишларини олиб бориши ҳам катта аҳамиятга эга. Яқка тартибдаги профилактика ишларини олиб боришда шахснинг руҳий ҳолати ёки руҳиятида касаллик ҳолатининг мавжудлиги инобатга олинishi лозим. Айниқса, шахснинг руҳиятида касаллик аломатларига хос жаҳлдорлик, тўсатдан юзага келадиган тажовузорлик ҳолатлари бўлган тақдирда улар билан ишлашни йўлга қўйиш ва хатти-ҳаракатларини назоратга олиш мақсадга мувофиқ.

Шунингдек, жиноятчиликнинг шахс руҳиятидаги ҳолатлар билан боғлиқлигини эътибордан четда қолдирмаслик лозим. Сабаби, шахсларга хос бўлган руҳиятнинг турли даражада бузилиши, ақли заифлик кўп ҳолларда эътиборга олинмайди. Ваҳоланки, бу каби шахслар билан ишлашда ички ишлар органлари тиббий муассасалар билан яқиндан ҳамкорлик қилишлари лозим. Хусусан, шахснинг иш ва яшаш жойида ўзини тутиши борасида одатда, ички ишлар органларида керакли маълумотлар мавжуд бўлади. Мазкур маълумотлар асосида тиббий муассасалар ёрдамида руҳиятни аниқлаш учун психиатр мутахассислар билан экспертиза ўтказилиши лозим. Бу эса шахс тўғрисида узил-кесил ҳулоса чиқаришга имкон беради. Шахсни тиббий гувоҳлантириш асосида

² Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун

ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://Lex.uz>

нафақат унинг руҳиятидаги нуқсонлар, балки яширин ва сурункали руҳий хасталиклар ҳам аниқланади. Зарурат бўлганида тиббий муолажа белгиланади. Шу боис, бугунги кунда жиноятларнинг олдини олишга ёрдам берувчи ушбу тадбирни амалга ошириш учун жойларда руҳий-психиатрия маслаҳатхоналари ташкил этиш борасидаги фикрлар қўллаб қувватлаймиз. Шу каби маслаҳатлар орқали ҳар бир оилада шахснинг руҳий ҳолатини аниқлаш билан боғлиқ муаммоларни ечишда зарур ёрдам олиш имкони юзага келади. Энг муҳими, шу асосда содир бўлиши мумкин бўлган нохушликларни олди олинади.

Шу билан бирга, қасддан одам ўлдириш жиноятларини келтириб чиқарувчи виқтим ҳолатларни олдини олиш ҳам эътиборга молик масалалардандир. Сабаби, мавжуд криминоген вазиятларда у ёки бу кимсаларга таъсир этувчи ножўя хатти-ҳаракатларнинг юзага келмаслиги учун ички ишлар органлари, кенг жамоатчилик, қолаверса, ҳар бир шахс зарур таъсир чораларини қўллаши, жумладан турли ҳолатларда юзага келиши мумкин бўлган низолаарга йўл қўймаслиги, ўзгалар шахсиятига тегадиган ҳаракатларни қилмаслиги ёки ҳақоратли сўзларни ишлатмаслиги лозим³. Хусусан, виқтим ҳолатларни олдини олишда профилактика инспекторлари, маҳалла ходимлари ҳар бири ўз ваколат доирасидан келиб чиққан ҳолда ҳаракат қилмоқликлари лозим. Яъни, тегишли тарғибот ва ташвиқот ишларини ташкил этишлари ва бунда асосий эътиборларини ўз хатти-ҳаракатлари билан кўпчиликнинг иззат-нафсига тегувчи фоҳишабозлик, қўшмачилик қилувчи ёки уят сўзлар билан сўқинувчи шахсларга алоҳида эътибор қаратишлари лозим ва мазкур ҳолатларда оммавий ахборот воситаларининг имкониятларидан самарали фойдаланишлари мақсадга мувофиқдир. Хусусан, шахс йўл қўядиган ножўя хатти-ҳаракатлар оқибатида унинг ўзи жиноят қурбонига айланиши билан боғлиқ мавзуларда оммавий ахборот воситаларида (телевидение, газета ва журналлар) аҳоли ўртасида кенг тарғибот ишларини олиб бориши, яъни, оилада ва жамоат жойларида кишиларнинг ўзларини тутишлари, жанжалли вазиятлар юзага келишининг салбий ҳолатларини кенгрок ёритишлари ўзига хос аҳамиятга эгадир. Сабаби, оммавий ахборот воситалари орқали аҳоли орасида тарғибот ишларини олиб бориш жаҳон тажрибасидан ҳам маълум.

Айтиш мумкинки, ички ишлар органлари қасддан одам ўлдириш, айниқса бу тоифадаги фош этилмаган жиноятлар, уларнинг сабаблари ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар, жиноят ишлари юзасидан олиб борилаётган тезкор-тергов ҳаракатларининг самарадорлигини умумлаштириши ва бундай жиноятларнинг олдини

олиш бўйича аниқ таклифлар тайёрлаши ҳамда қасддан одам ўлдириш жиноятларининг содир этилишига йўл қўймаслик учун жиноятнинг сабаблари ва содир этилишига имкон берувчи шарт-шароитларни атрофлича ўрганишлари мақсадга мувофиқдир.

Шунингдек, дастлабки тергов жараёнида мазкур ҳолатлар ҳамда ҳудуддаги жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасида амалга оширилган ишлар ва уларнинг натижалари таҳлил қилиниши лозим ҳамда аҳамият бериш лозим бўлган масалалардан бири шуки, фош этилмаган қасддан одам ўлдириш жиноятлари, уларнинг сабаблари ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар ички ишлар органлари раҳбарлари иштирокида ҳар ой муҳокама қилиб борилиши ҳам ўзининг ижобий натижасини беради. Булар эса, ички ишлар органлари ходимларининг зиммасига қасддан одам ўлдириш жиноятларини очиш ва айбдорларни фош этиш, шунингдек, бу турдаги жиноятларнинг олдини олиш юзасидан профилактик чора-тадбирларни мунтазам равишда амалга оширилиши мажбуриятини юклайди. Хусусан, бу борада ички ишлар органлари ходимлари томонидан қуйидаги йўналишларда профилактик чора-тадбирлар амалга оширилиши лозим:

- Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексининг 343-моддасига биноан, қасддан одам ўлдириш жинояти бўйича тергов ҳаракатларини олиб бораётган терговчининг ёзма топшириғига кўра, содир этилган жиноятнинг сабаблари ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни (масалан, қотиллик жиноятининг жабрланувчиси бўлган оиласиз, ёлғиз яшагани, муқаддам судланганлар билан мунтазам яқин алоқада бўлгани, кўп ҳолларда унинг уйига муқаддам судланганлар тўпланиб, спиртли ичимликлар истеъмол қилингани, натижада маъмурий жавобгарликка тортилгани, шундай ҳолатлар содир бўлган бўлса-да, маҳалла, қўни-қўшни бу воқеаларга бефарқ бўлгани, шунингдек, фуқаронинг қўшнилари ушбу салбий ҳолатлар ҳақида ички ишлар органларига хабар бермагани ва бошқа сабабларни аниқлайди ва аниқланган сабаб ҳамда шарт-шароитларни бартараф этиш, келгусида маъмурий ҳудудда қасддан одам ўлдириш жинояти содир этилишини олдини олиш мақсадида профилактик чора-тадбирлар ишлаб чиқади ва амалга оширади⁴. Сўнгра, терговчининг кўрсатмаси ёки топшириғи бўйича ички ишлар органлари ходими маъмурий ҳудудда мазкур ҳодисанинг сабаблари ва содир этилишига олиб келган шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш юзасидан амалга оширилган профилактик

³ Исманлов И. Криминология, Умумий қисм: ИИБ олий таълим муассасалари учун дарслик // И. Исманлов, Қ.Р. Абдурасуллона, И.Ю. Фазилов. Масъул муҳаррир Ш.Т. Икрамов. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси, 2015 - Б.272.

⁴ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.

тадбирлар ҳақида батафсил маълумотнома тайёрлайди ва терговчиға тақдим этади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг олтинчи бўлими 36-боби талаблари асосида жиноят ишини юритган терговчи, прокурор, суднинг жиноят сабаблари ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф қилиш чораларини қўллаш тўғрисидаги тақдимномасини тегишли давлат органи, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи, жамоат бирлашмаси, жамоа ёки мансабдор шахс томонидан бажарилишини назорат қилади ва таъминлайди ҳамда қонунда белгиланган бир ойлик муддат ичида тақдимнома талаблари асосида зарур чораларни кўрмаган ва кўрилган чораларнинг натижалари ҳақида хабар бермаган мансабдор шахсларни Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси ⁵ нинг 196-моддасида белгиланган маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича жавобгарликка тортиш чораларини кўради. Масалан, қасддан одам ўлдириш жинояти вояга етмаган шахс томонидан содир этилган бўлса, кейинчалик шунга ўхшаш жиноятлар яна содир этилишининг олдини олиш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида» ⁶ ги Қонунининг 3-боби талаблари асосида якка ва умумий тартибдаги профилактик чора-тадбирларни ишлаб чиқиш лозим. Бу борада вояга етмаган шахсларнинг тарбиясига масъул бўлган жамоат тузилмалари (диний-маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчилар, Ёшлар иттифоқи, вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссиялар, таълим-тарбия муассасаларининг маъмурияти, ота-оналар ва уларнинг ўрнини босувчи шахслар) билан ҳамкорликни кучайтириш мақсадга мувофиқдир.

Таъкидлаш лозимки, кўп ҳолларда қасддан одам ўлдириш жиноятлари оила-турмуш доирасида содир этилишини инобатга олиб, ушбу йўналишдаги жиноятларнинг олдини олиш юзасидан махсус профилактик тадбирлар ишлаб чиқилади ва амалга оширилиши таъминланади. Бундан ташқари, белгиланган тартиб асосида маъмурий ҳудудда «Турмуш» махсус профилактик чора-тадбирларини ўтказиш юзасидан юқори турувчи органга мурожаат қилиши мумкин ва белгиланган тартибда амалга оширилишини таъминлаши лозим.

Шу билан бирга, содир этилган қасддан одам ўлдириш жиноятларининг умумий таҳлили асосида ушбу турдаги жиноятлардан жабрланиш эҳтимоли (виктимлиги) юқори бўлган шахсларни аниқлаш ва виктимологик профилактика чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш лозим ҳамда

қасддан одам ўлдириш жиноятини содир этган шахснинг шахсияти (ижтимоий демографик, маънавий-руҳий, жинсий-ҳуқуқий ва биофизиологик белгилари)ни атрофича ўрганиш ҳамда ўрганиш натижаларига асосланиб, ушбу хусусият ёки белгиларга эга шахслар (муқаддам судланган, вояга етмаган, рецидивист, озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этаётган шахслар) тоифалари билан якка тартибдаги тарбиявий профилактик чора-тадбирларни ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг таъсир кўрсатиш чора-тадбирларини фарқлаш ва якка тартибда ёндашиш принципи талаблари асосида ишлаб чиқиш ва амалга оширилишини таъминлаш лозим. Шунингдек, тегишли ҳудудда жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини, хусусан, қасддан одам ўлдириш жиноятларининг олди олинишини таъминлаш мақсадида жамоат тузилмаларининг куч ва имкониятларидан унумли фойдаланишлари мақсадга мувофиқдир.

Хулоса сифатида айтиладиган бўлсак, ички ишлар органлари томонидан амалга ошириладиган қасддан одам ўлдириш жиноятлари профилактикасида фуқароларнинг ёки муайян шахсларнинг ҳуқуқбузарликлардан жабрланиш эҳтимолини камайтириш мақсадида жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахсларга уларга нисбатан ғайриқонуний тажовуз ёки ҳужум қилинган тақдирда зарурий мудофаа ва охириги зарурат ҳақидаги маълумотларни тушунтириши, ғайриижтимоий ҳулқ-атвор, тайёрланаётган, содир этилаётган ёки содир этилган ҳуқуқбузарликлар тўғрисида ахборот олиш мақсадида ички ишлар органлари ҳузурида ташкил этилган ишонч, тезкор алоқа телефонлари, қутқарув хизматлари тўғрисидаги маълумотлар бўйича аҳолини хабардор қилиши, шу билан бирга профилактика дастурлари ва тадбирлари лойиҳаларининг оммавий муҳокамаларини ташкил этиш, уларни амалга ошириш жараёнида муаммолар ва камчиликларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш мақсадида жаҳон Интернет ахборот тармоғида веб-сайтлар, блоглар, чатлар ташкил этиши, аҳолига даврий матбуот, радио ва телевидение орқали жинсий килмишининг курбонига айланганда қаерга, кимга ва қандай тартибда мурожаат қилиш ҳақида тушунтириш ишларини олиб бориши ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг замонавий усуллари тўғрисида электрон адабиётларни тарқатиш мақсадга мувофиқдир.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.

⁶ Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги «Вояга етмаганлар ўртасида

назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.